

PROČ FILOZOFOVAT?

(MÁ FILOZOFIE DNES JEŠTĚ SMYSL?)

zpracováno podle knihy Josefa Piepera Co znamená filozofovat?

Církevní gymnázium Kutná Hora, šk. rok 2015 - 16

Proč filosofovat?

Přezáklad filosofie? → svět a člověk

Filosofie nikdy nezodpoví otázky smyslu světa s definitivní platností.

Filosofování ... akt překračující svět práce

Svět práce ... svět účelnosti, užitku, výkonu; svět výnosu, svět potřeby, svět OBECNÉHO UŽITKU

Snaha tohoto světa práce ztotožnit OBECNÝ UŽITEK s OBECNÝM DOBREM.

OBECNÉ DOBRO je však obsažnější než OBECNÝ UŽITEK. Obecné dobro má v sobě prvek filosofování, i to tam patří, i když nenese v konkrétním čase obecný užitek. Může se jevit až jako intelektuálním luxusem filosofovat. Ovšem opustí-li někdo „luxus“, velice záhy pohltí člověka totálně onen svět práce se svým absolutním nárokem na momentální užitečnost. A kdo potom bude ještě schopen mluvit rozumně a zasvěceně o smyslu, o dobru, o řádu světa? Tedy o věcech, které ukazují svoji důležitost v přelomových momentech dějin?

Filosofické tázání představuje krok, kterým se lze postavit oné totalitě světa práce, totalitě momentálního užitku. Je to krok, který překračuje (TRANSCENDUJE) svět práce a vede z něj ven.

Stejně nepřiměřený světu práce jako otázky filosofické je i svět básníků, svět poezie a de facto svět jakéhokoliv umění. I umění transcenduje svět práce a má svoji výpovědní hodnotu, která není měřitelná momentálním užitekem. Přitom nelze pochybovat o jeho smysluplnosti.

A nejinak je to i s člověkem, který se modlí. Zde platí totéž. Chválit Boha (či božstvo obecně) je velice smysluplnou činností bez momentálního užitku pro svět práce.

Další věcí, která transcenduje svět práce a užitku, je určitý konkrétní existenciální otřes prožitý člověkem či společenstvím. Zkušenost extáze radosti při zrodu, extáze erotu či zkušenost smrti, zmaru, dává člověku zažít ne-definitivnost tohoto světa.

Filosof, umělec, věřící člověk či člověk proživší existenciální akt - to jsou lidé setkávající se s tím, co je udivujícím, podivuhodným, co vyvolává úžas a je hodno úžasu. Ve světě práce se *úžasně* nevyskytuje!

Je-li v určitém společenském uspořádání popírán jeden z výše uvedených aktů, nedaří se tam ani ostatním. Viz příklad: Za komunistické totality trpělo náboženství, filosofie, umění, vše bylo ohýbáno ve prospěch ideologie a vše se stávalo *pseudo*. Pseudofilosofie, pseudoumění - to přežívalo. To skutečné bylo umrtvováno. I ono existenciální bylo připraveno o svoji hlubokost.

Veškerá ona „užitková filosofie“, „užitkové básnictví“, magie místo náboženství, to jsou jevy, které z podstaty svého cíle nemohou transcendovat svět práce a užitku; jsou totiž postaveny do jeho služeb. Ještě více člověka v tomto světě uzavírají a pomáhají manipulovat.

„Filosofie není vědění funkcionáře, nýbrž vědění gentlemana.“

John Henry Newman

Potřeba svobody

Pro pravou svobodu je nutná svoboda artes liberales, svobodných umění, na rozdíl od artes serviles, umění služebných, která jsou přiřazena k nějakému dosažitelnému užitku a pojí se se speciálními vědami. (Pozn.: Ve středověku artistická fakulta – název odvozen právě od artes liberales.)

Svoboda filosofie je základním požadavkem, bez kterého nelze o pravé filosofii mluvit. Státní zřízení (určité) potřebuje fyziky, inženýry, chemiky či lékaře, to je v pořádku. Pokud „potřebuje“ filosofii, potom jen proto, aby zdůvodnila či obhájila svoji ideologii. To samé platí o umění (viz umění reálného socialismu) či o státním náboženství (protestantismus v severských státech, anglikánství, v extrémní podobě náboženství čchu-čche v Severní Koreji). Svoboda umožňuje filosofii, aby mohla odhlédat od onoho praktického a užitečného a mohla mít onu ryzí podobu *theorein* ... tedy rozumové spekulace v nezátížené formě.

Theoreticky může svět v plném smyslu slova nahlížet jen ten, pro koho je svět entitou hodnou úcty.

Úpadek tohoto vztahu ke světu, kdy svět je chápán pouze jako předmět užitečný pro člověka, je nebezpečím a možností úpadku i pro filosofii.

Viz Francis Bacon a jeho „*vědění a moc jsou jedno*“ či René Descartes se svým „*smyslem veškerého vědění je vybavit lidský život novými vynálezy a pomůckami*“. R. Descartes chce vystavit novou, praktickou filosofii (!), která by umožnila „*stát se nám pány a vlastníky přírody*“. A Karel marx chce dokonce, aby skrze filosofii byl svět nikoli vykládán, ale změněn!

S úpadkem *theorein* upadá i svoboda filosofování a nastupuje funkcionalizace, holá praxe ...!
Nejzazší dokonalost, k jaké můžeme dospět, je tato: DO NAŠÍ DUŠE SE VKRESLÍ ŘÁD VEŠKERENSTVA JSOUČÍCH VĚCÍ.

Vztah filosofického aktu ke světu užitku a práce

Jaký je vztah filosofického aktu ke světu práce? Jde o vztah vlastního a nevlastního světa? O celek proti části? O pravou skutečnost oproti zdánlivé a stínové?

Na základě těchto položených otázek se ukazuje, že lidský svět má vícevrstevnou strukturu.

JAKÝ JE TEDY SVĚT ČLOVĚKA?

K podstatě živého patří, že má svět, je ve „svém“ světě. Být živý = být ve světě. Znamená mít vztah ke světu. (Kámen ... neživý, nemá vztah, tedy nemá svět, ač je součástí). Vztah se navozuje z nitra ven; z nitra vychází všechno a sbíhá se opět v něm všechno přijímání a trpění. Tedy nitro je schopnost vstoupit ve vztah k něčemu vnějšimu.

SVĚT SE STÁVÁ VZTAŽNÝM POLEM.

Jedině živá bytost má svět, existuje ve vztahném poli a je jeho nositelem. Čím vyšší úroveň dosahuje niterná existence živé bytosti (čili čím je její duševní život kvalitativně vyšší), tím větší rozsah a dosah a tedy větší rozměr má vztahové pole. Jinak řečeno: Čím výše stojí nějaká živá bytost v hierarchii skutečnosti, tím vyšší úroveň a rozsahu dosahuje její svět.

Nejnižší úroveň a rozsah vztahu má svět rostliny. Omezuje se na oblast DOTYKU. Vztah skrze dotyk přináší rostlině živiny, vodu, kyslík, oxid uhličitý a rostlina předává do svého „dotykového“ světa zplodiny metabolismu.

Svět zvířete je prostorově větší, je charakterizován silnější schopností vztahu. Silnější proto, že zvíře může SMYSLOVĚ VNÍMAT. To je proti rostlině cosi zcela nového. Zdálo by se, že světem zvířete je vše, co může obsáhnout zvíře svými smysly. Zde je potřeba upozornit na fakt, že zvíře (a tomu odpovídající tělesné vnímání člověka) nedokáže svými smysly obsáhnout vše, co je v dosahu jeho smyslů. Smysly zvířeti (i člověku) zprostředkovávají jen výběr informací o světě. Vnímání zvířete je tedy SELEKTIVNÍ. Z toho plyne jedna důležitá věc: Zvíře vnímá svět nikoli jako celek volné přírody, ale jako spoře vybavený byt. Proto jeho vztahným polem není svět, ale PROSTŘEDÍ, tedy svět, z něhož je něco vynecháno, jemuž je držitel přizpůsoben a do něhož je zároveň uzavřen.

Jakého rázu a jaké síly je schopnost vztahu u člověka?

S člověkem přichází opět nový typ poznávací schopnosti, nový způsob, jak vstupovat ve vztah. Je to způsob nerealizovatelný v oblasti rostlinného a zvířecího života. Této nové poznávací schopnosti se odjakživa říká DUCHOVNÍ POZNÁNÍ. (Pozor! není synonymem pro náboženské poznání, jde o poznání ROZUMOVÉ, NEZÁVISLÉ NA VNÍMÁNÍ!)

Bude i tomuto novému poznání přiřazeno vztahné pole, tedy svět principiálně jiných rozměrů?

SCHOPNOST DUCHOVNÍHO POZNÁNÍ JE SCHOPNOSTÍ VSTOUPIT VE VZTAH S VEŠKERENSTVEM JSOUCÍCH VĚCÍ!

Duch není primárně určen netělesností, ale schopností vztahu k totálnímu veškerenstvu.

Vztažné pole přesahuje hranice prostředí, ve kterém člověk žije, tím ruší přizpůsobení a uzavření, přináší otevřenost (= osvobození), ale i ohrožení. Vztažným polem (= světem) se stává UNIVERSUM.

Tomáš Akvinský říká, že lidský duch svou podstatou směřuje k tomu setkat se se vším jsoícím, se vším (!), co má bytí. Duch žije ve světě, který je *visibilia omnia et invisibilia* (všechno viditelné i neviditelné). Je svou podstatou schopný pojmout svět.

Lidský duch je součástí lidské osoby, kde druhou nutnou složku lidství tvoří lidské tělo. Tělesnost je určitou hranicí či překážkou pro lidského ducha, která zapřičiňuje, že podstata a veškerenstvo věcí není dána člověku v definitivnosti úplného pochopení, ale v „naději“, tedy v MOŽNOSTI. Aktuálně duch poznává pouze část universa, ale ví, že jsou další „části“ universa, které má možnost poznat. Aktuálním vztažným polem je určitý průnik „světa“ a „prostředí“. *„Žítí pod hvězdami, ale i se střechou nad hlavou“*. Nevidí-li člověk skrze střechu hvězdy (sebeuzavře se do prostředí), nastává jeho úpadek, nejprve duchovní a posléze i hmotný.

Počátek filosofování

Filosofovat znamená dělat krok z částečného prostředí světa práce do světa veškerenstva. Udělat krok k nezabydlenosti. Zaměřit pohled na úplnost světa, setkat se se vším, co jest.

Filosofovat znamená přemýšlet právě o věcech kolem nás, o věcech v našem prostředí a světě. Přemýšlet na základě jevů, které k nám od věcí přicházejí. Přemýšlet nikoli o užitečnosti věcí, ale o jejich podstatě, o jejich posledním základu. Odhlédnout od běžných výkladů a hodnocení. Tu najednou vyvstane nová tvář věcí, nevšední, ne-samozřejmý charakter věcí a to vyvolá vnitřní událost v mysli člověka: ÚDIV!

Počátkem filosofování je údiv. *Údiv jako odmítnutí definitivnosti věcí.*

Člověk uzavřený totálně ve svém prostředí nenahlížející svět, se nedokáže divit.

Filosofický údiv není rozněcován tím, co „tu ještě nebylo“, něčím abnormálním a senzačním, ale hlubší podstatou věcí. Potřeba senzace je neklamným znamením ztráty schopnosti žasnout. Je to jako droga: Člověk potřebuje stále větší a větší senzace, aby mohl žasnout.

Existuje i opačné riziko: Silná schopnost údivu filosofa (nebo básníka či člověka věřícího) může vést k vykořenění z prostředí, ze světa pracovního dne. Takový člověk přestane být člověkem praxe a život s ním není o nic lehčí než život s člověkem přízemním a praktickým.

Schopnost divit se patří k nejvyšším možnostem lidské přirozenosti. Tomáš Akvinský říká: V prvním údivu se vydáváme na cestu, na jejímž konci je *visio beatifica*, oblažující vnímání poslední příčiny universa, všeho, co jest (pro Tomáše je touto poslední příčinou Bůh).

Novověká filosofie (viz Hegel, Descartes) vidí či vysvětluje údiv jako pochybování, jako nástup zmatku. Zde je rozpor oproti pohledu klasické filosofie, která hlásá (viz výše), že údiv vede k hlubšímu poznání, nikoli k větší nejistotě.

Údiv je základním principem filosofie. Údiv poukazuje nutně na to, že člověk něco neví a proto se vydává na cestu. Tomáš Akvinský říká, že údiv je žádostivost vědět, účinná touha po vědění.

V údivu je bytostně a nutně přítomna NADĚJE. Teď nevím, ale mám naději, že poznám.

Divit se nemůže Bůh, protože všechno ví, je prozřetelný. Divit se nemůže zvíře, nemá potřebu usilovat o poznání příčin. Nemá zaměření k vědění. Jen člověk má touhu poznávat a má od přirozenosti přítomnou schopnost divit se.

Filosofie a speciální vědy

Otázka speciálních věd je v principu zodpověditelná nebo přinejmenším není v principu nezodpověditelná. Filosofická otázka nebude nikdy moci být zodpovězena s konečnou platností. Tomáš Akvinský říká: „*Žádný filosof ještě nedokázal zcela probádat podstatu ani jediného komára.*“ Také ovšem podotkl, že: „*poznávající duch proniká k podstatě věci*“. Předmět filosofie je dán filosofujícímu v naději.

Vědění a moudrost není něco, co máme, nemůžeme je mít principiálně. Poznání znamená proměňovat poznatelnost v poznanost. A to je nikdy nekončící zápas či proces.

Řada novodobých filosofů vidí filosofii jinak. Hegel říká ve svém díle Fenomenologie ducha: „*Spolupracovat na tom, aby filosofie mohla odložit jméno 'lásky k vědění' a být skutečným věděním - to je to, co jsem si předsevzal*“. Reakce na tento nárok jsou zajímavé a poučné. Goethe na adresu Hegelovu namítl: „*Odmítám ty pány, co věří, že ovládli Boha, duši, svět, a jak se jmenuje všechno to ostatní, co nikdo nechápe.*“

Klasická filosofie se odmítá pokládat za nauku o spáse. Vždy bude cestou, která ukazuje na cíl, ale nikdy nebude s to tohoto cíle v plnosti dosáhnout.

Literatura:

PIEPER, Josef. *Co znamená filozofovat?* Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2007. 94 str. ISBN 978-80-7195-023-3